

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ו' דחנוכה תשע"ז לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תתקנ"ה

ומעתה נר חנוכה ביום ראשון הוא כדאורייתא, שהוא זכר לניצוח מלחמה, דהוי ממות לחיים, מה שאין כן בשאר הימים שאינו אלא זכר לנס דמגורה, לא שייך קל וחומר הנ"ל, ואינו אלא מדברי סופרים, ואם כן היה מקום לומר דהנותר ביום הראשון, דהוקצה למצוה דאורייתא, אסור להדליקו ביום שני דהוי רק דרבנן. והיינו דקא מיבעיא ליה מהו להדליקו ביום שני, ועל זה פשיט ליה דמותר להדליקו ביום שני. מיהא בזה היה מקום לומר טעמא משום דסבירא ליה המותר מהשמן הוא מותר בהנאה, משום הכי הוסיף דהנותר ביום השמיני עושה לו מדורה ושורפו, והא דהנותר בראשון מותר בשני, היינו משום דמצוה מדברי סופרים חביב כמו מצוה דאורייתא עכ"ד.

ולכאורה טעמא בעי, דלפי זה למה באמת מותר להדליק מותר השמן של יום הראשון ביום השני, הא אין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. ובפשטות יש לומר דזה לא מקרי הורדה, דכיון שאם לא ישתמש בהם למצוה דרבנן, הרי זה הולך לאיבוד, לעשות לו מדורה בפני עצמו, והוי בזיון להשמן, ושפיר משנין אותה למצוה דרבנן. (ועיין בטורי זהב (סימן קנד סק"ז), ובשורת מהרש"ם (ח"ו סימן ג).)

אך כבר דברנו מזה במקום אחר (עיין שמן ראש לחנוכה ח"א רסב): דבהנס של השמן היה גם כן הצלה ממות לחיים, דבאמת קשה על הפרי חדש דקבעו יום ראשון על ניצוח מלחמה, דבשלמא להודות ולהלל מובן, אבל למה תיקנו הדלקת הנרות לזכר של ניצוח המלחמה. ויש לומר על פי דברי הבי"ח שמביא מדרש, דלכן טמאו היוונים כל השמנים, שהיה ביניהם זקן אחד שאמר להם כל זמן שישראל מדליקין המנורה בבית המקדש לא ינצחו במלחמה, ולכן טמאו השמנים כדי לבטל מצות הדלקת המנורה ע"ש. נמצא דניצוח המלחמה היה בכח הדלקת המנורה במקדש, ולכן תיקנו הדלקת נרות לזכר ניצוח המלחמה, דבכח הנרות נצחו המלחמה.

ואם כן אף על פי שבאמת ניצוח המלחמה נגמרה ביום ראשון, אבל אם לא היה להם שמן להדליק המנורה שאר הימים אין בטחון לניצוח המלחמה, ואפשר שיתגברו היוונים עליהם, אבל הקב"ה עשה להם נס שנתרבה השמן והדליקו כל שאר הימים, וזה היה הכח נגד האומות, וגרם הניצוח מלחמה, ואם כן כל הימים הללו היו הגורמים לניצוח המלחמה, ושפיר הוה כולן שוין דאורייתא, מכח הקל וחומר ממות לחיים לא כל שכן, ושפיר יכולין להדליק ביום שני מהשמן שנותר ביום הראשון. וזהו הנרות הללו אנו מדליקין וכו' על המלחמות, כי לולא נס הנרות שיכלו להדליק בכל יום, לא היה ניצוח המלחמה בטוחה.

*

והנה בעטרת זקנים (סימן עת"ר) הביא מה שהקשה האבודרהם בשם בעל העתים, למה אין אנו עושין ט' ימים חנוכה משום ספיקא דיומא, כמו שעושין בחג הסוכות ט' ימים תשיעי ספק שמיני, ותיירץ מפני שחג הסוכות מן התורה, והחמירו רבותינו

הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים וכו' ועל המלחמות וכו'. ויש לדקדק הלא הדלקת הנרות הוא על הנס של הנרות ולא על ניצוח המלחמה. גם מה שממשיך וכל מצות שמונת ימי חנוכה, הנרות הללו קודש הם וכו', אין לה קשר לתחלתה. ולמה פרט רק דין זה שאין להשתמש לאורה. וגם מה שסיים עלה, כדי להודות ולהלל וכו'. זה היה מתאים בתחלתו שהנרות הללו אנו מדליקין כדי להודות ולהלל, ששם מקומה, ולא אחר הדין שאין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד.

ונראה בהקדם לבאר מה דאיתא במדרש תנחומא (פ' נשא כט) ילמדנו רבינו נר חנוכה שהותיר בה שמן ראשון ביום ראשון להדליק בה בשני, כך שנו רבותינו נר חנוכה שהותיר בה שמן ביום ראשון מוסיף עליו כל שהוא ומדליקו ביום שני, ואם הותיר ביום שני מוסיף עליו ביום השלישי ומדליקו, וכן בשאר הימים, אבל הותיר ביום שמיני עושה לו מדורה בפני עצמו, למה, כיון שהוקצה למצוה אסור להשתמש ממנו. לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים הואיל ואינן מן התורה, אמר להם הקב"ה בני אין אתם רשאים לומר כך, אלא כל מה שגוזרים עליכם תהיו מקיימין שנאמר (דברים יז"א) ועשית על פי התורה אשר יורוך, למה, שאף על דבריהם אני מסכים שנאמר (איוב כב-כה) ותגזר אומר ויקם לך ע"כ. ויש להבין מאי מספקא ליה, אי מותר להדליק בשני מהנותר ביום הראשון, מהיכי תיתי יהא אסור, הלא משתמש בו למצות נר חנוכה שהוקצה עבורה.

עוד יש לדקדק, דכיון ששאלתו היה רק אח ראשי להדליק ממנו ביום שני, על כרחך דידע הדין דמוקצה למצותו ואין להשתמש בו לדבר הרשות, ואם כן לאיזה צורך הוסיף דביום שמיני עושה לו מדורה בפני עצמו, הא זה גם המקשן ידע. גם יש להבין הלא יש לנו גזירות מדברי סופרים למאות, ולמה הסמיך דייקא כאן, שלא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים. ועוד יש לדקדק למה הוכפל לומר איני מקיים 'מצות זקנים' הואיל 'ואינו מן התורה', דבודאי אם הם קרויין מצות זקנים, אין הם מן התורה.

ובערוגת הבושם (לחנוכה) כתב לבאר השאלה אי שרי להדליק בו בשני, על פי מה שהקשו דכיון שמצאו פך שמן להדליק בו ביום ראשון, אם כן לא נעשה נס רק לשבעה ימים. ותיירץ הפרי חדש דיום ראשון קבעו משום נס דניצוח מלחמה ע"כ. והנה הבה"ג בספר המצות חשיב מגילה וחנוכה למצוה דאורייתא, וביאר החתם סופר (בהירוש מסכת שבת כא.) דטעמו מהא דאמרין (מגילה יד.) מ"ח נביאים ו' נביאות שנתנבאו להם לישראל, לא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה. מאי דרוש, ומה מעבדות לחירות אומרים שירה [ביציאת מצרים אמרו שירה על הים], ממות לחיים על אחת כמה וכמה ע"כ. וקל וחומר דאורייתא הוא, נמצא דמצות עשה מן התורה לעשות זכר לנס, ומסוין לחכמים לקבוע איך לעשות זכר מעין המאורע, וקבעו בזה לקרוא מגילה ולשלוח מנות, ובוזה לומר הלל ולהדליק נרות, והוי ליה נר חנוכה עיקרו דאורייתא ופירושו מדרבנן עכ"ד.

ז"ל על ספיקו לפי שאין אנו קובעים עתה החודש על פי הראייה, אבל חנוכה שהוא מדבריהם, הם אמרו לעשות ח' ימי חנוכה והם אמרו חשבון המולדות, עכ"ד האבודרהם (וכן כתב גם הפרי חדש ועוד כמה מפרשים). ואחר כך הביא עוד שמהר"א מזרחי ז"ל (בחדושי על הסמ"ג) כתב גם כן להקשות קושיא זו ח"ל, ויש לתמוה למה לא נהגו בזמן הזה להדליק ט' ימים מספק כמו ביום טוב, ואין לומר מפני שהוא רק דרבנן כנ"ל, שהרי במגילה אף על פי דמדרבנן היא היו מצריכין לקרותה י"ד וט"ו מספק, אי לאו משום דדילמא י"ד נקבע בזמנו ואיכא בט"ו משום ולא יעבור כמו שכתב המרדכי (ברייתא מסכת מגילה) עד כאן קושייתו.

אולם בספ"ק תולדות יעקב יוסף (פ' מקץ) רוצה להרכיב יחד קושיית הבית יוסף עם קושיית הקדמונים הנ"ל, ולתרץ קושיא חדא בירך חברתה, דבאמת לפי הנס לא היה ראוי לעשות חנוכה רק ז' ימים כקושיית בית יוסף, והא דעושיין ח' ימים הוא משום ספיקא דיומא (וכן כתב גם החיד"א בברכי יוסף בשם י"מ), אלא דאחר כך סתר בעצמו לתירוץ זה, דאכתי יקשה מאי טעמא נקבע יום ראשון של חנוכה ביום כ"ה, הלא הנס של הנרות לא היה ביום ראשון כקושיית בית יוסף, ואי נמי עושיין ח' ימים משום ספיקא דיומא, היינו שמוסיפין בסוף עוד יום אחד משום ספיקא כמו בכל המועדים (וכמ"ש במס' ר"ה דף כ: כל ספיקא לקמיה שדיין), אבל אין מקדימין מיום שלפני הנס, ואם כן הוה ליה להתחיל ימי חנוכה רק מיום כ"ו, עד כאן קושייתו.

והערבי נחל (בדרוש לחנוכה הנדפס שם בס"פ ויחי) נחית לקיים תירוץ זה, על פי מה שכתב הבית יוסף בתירוץ הב', וכך כתב גם הרא"ם בתוס' הסמ"ג הנ"ל, דהנס היה ביום הראשון שחזר ונתמלא הפך מיד, אלא שעל זה הקשו דאם כן לא היה נס ביום הח' כנ"ל, אמנם בצירוף שני התירוץ גם יחד נתיישב שפיר קושיית הבית יוסף, והוא בשנאמר דבאמת הנס היה שנתמלא הפך מיד לאחר עירוי השמן אל המנורה, ואם כן היה נס גם ביום ראשון, ושפיר מתחילין ימי חנוכה מיום כ"ה, ולא קשה רק על יום השמיני שלא נעשה בו נס, ועל זה שפיר אפשר לומר כתיורו של התולדות הנ"ל דיום ח' עבדינן משום ספיקא דיומא, דהאומנם דנס השמן באמת לא היה כי אם ז' ימים, מכל מקום שפיר הוה חנוכה ח' ימים, דיום האחרון קבעו רק משום ספיקא דיומא, עכ"ד הערבי נחל, וכיוצא בו מובא גם במפרשים אחרים.

ולפי זה שבעת ימים הראשונים של חנוכה הם זכר להנס דנרות, שאירע בכל יום נס חדש, ויום השמיני הוא רק משום ספיקא דיומא. ולכאורה תקשה על זה הא ספיקא דרבנן לקולא. וצריכין לומר דהם אמרו והם אמרו להוסיף גם על ספיקו, והוא מטעם דכיון דלעשות זכר לנס דנרות יש לה גם כן שורש מן התורה, דממות לחיים אומרים שירה, ולולא הנס דנרות לא היו מדליקין במקדש, ויוצרכו לעמוד עוד בקשרי מלחמה, שבדרך הטבע היו כמה נופלים במלחמה של חלשים נגד גבורים, ומועטים נגד רבים, על כן יש לעשות זכר לנס דנרות. ולכן החמירו במצות דבריהם של חנוכה, להוסיף עלה משום ספיקא דיומא, כמו שמחמירין במועד דאורייתא.

ולפי זה היה מקום להקל בהשמן הנותר ביום השמיני שיוכלו להשתמש ממנה, כיון דעצם ההדלקה היא רק משום ספיקא, והוקצה השמן רק לספק מצוה. אבל באמת גם הנותר בשמיני עושה לו מדורה בפני עצמו, כיון דהם תיקנו להדליק גם בשמיני, דתקנוהו כעין דאורייתא, על כן גם מותר השמן שבשמיני אין לנו רשות להשתמש בהן.

ומעתה יש לומר דהוה קישור דברי המדרש, ילמדנו רבינו נר חנוכה שהותיר בה שמן ביום ראשון, מהו להדליק בה בשני, דיש לומר דיום ראשון הוא עבור ניצוח מלחמה, שעיקר דאורייתא, ושאר הימים הם עבור נס דנרות, דהוה רק דרבנן. ועל זה אמר כך שנו רבותינו נר חנוכה שהותיר בה שמן ביום ראשון מדליקו ביום שני. והטעם כי כל השבעת ימים הראשונים שוין משום נס דנרות, דנתמלא הפך תיכף ביום ראשון, ולכן מצות כל הימים שוין. אך לפי זה תקשה אם כן לא היה נס בשמיני, ולמה מדליקין בו, וצריכין לומר משום ספיקא דיומא. ואם כן היה מקום לומר דהנותר בשמיני מותר להשתמש בו, דכל מצותו הוא רק משום ספיקא. ועל

זה אמר דלא כן הוא, אלא הותיר ביום שמיני עושה לו מדורה בפני עצמו, שהחמירו גם בספיקא דרבנן. ומעתה יתכן שיאמר אדם הן אני מקיים כל מצות דרבנן, אבל להחמיר בנותר ביום השמיני איני מקיים מצות זקנים, הואיל ואינן מן התורה, והכוונה דאם היה חנוכה מצוה מן התורה או שפיר מובן שהחמירו גם ביום השמיני משום דספיקא דאורייתא לחומרא, אבל הואיל ואינן מן התורה, אין להחמיר בספיקא דרבנן, אמר להם הקב"ה אין אתם רשאים לומר כך, אלא כל מה שגזרו עליכם אני מסכים על דבריהם.

וזהו גם כן מה שאומרים, הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים וכו', ועל המלחמות וכו'. דלכאורה תקשה על הנרות הללו שאנו מדליקין, דבשלמא אם קובעין נס על ניצוח מלחמה, שפיר מובן דממות לחיים אומרים שירה, אבל על נס דנרות מנא לן לקבוע עליהם זכר. אך האמת היא, דגם הנס דנרות כלול הצלה ממות לחיים, דכל ניצוח המלחמה היה רק בשביל שזכו להדליק הנרות, ובוה נשבר כח האויב. וזהו שאומרים הנרות הללו אנו מדליקין על המלחמות, שהנס דנרות גמרה ניצוח המלחמה, ויש לקבוע זכר על הצלה ממות לחיים. ובוה מובן יוכל מצות שמונת ימי חנוכה, שכולם הם כמצוה אחת, שכל הימים נתקנו על נס דשמן. אך לכאורה היה פך שמן על יום אחד, ולמה קבעו שמונת ימים, וצריכין לומר דקבעוהו משום ספיקא דיומא. ועל זה תקשה הא ספיקא דרבנן לקולא, ולמה החמירו להוסיף יום משום ספיקא. והתירוץ על זה, דהחמירו בה כיון דעיקרו דאורייתא, דיש לומר שירה על הצלה ממות לחיים. וכיון דהנרות הללו אנו מדליקין על המלחמות, שעל ידי זה היה ניצוח המלחמה בטוחה, על כן החמירו עלה כמו שמחמירין בספיקא דיומא דאורייתא.

ואם כן היה מקום להקל בהשמן של יום השמיני, כיון דהוה רק משום ספיקא. על זה אמר וכל מצות שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם, שכל השמונת ימים שוין דיש קדושה בשמן הנרות, וגם כאשר הותיר ממנה אין לנו להשתמש בו. וטעמא למה, על זה סיים כי אנו מדליקין אותו י' הודות ולהלל את שמך הגדול, והודאה זו עיקרו מדאורייתא, ולכן יש קדושה על השמן כל השמונת ימים, ואין להקל גם במה שנותר ביום השמיני.

*

ובזה נראה לבאר גם כן מה דאיתא בגמרא (שבת כ"א:) המהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך, ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך וכו'. טעמא דבית שמאי כנגד פרי חגג [מתמעטים והולכים בקרבנות דפרשת פנחס], וטעמא דבית הלל דמעלין בקודש ואין מורידין ע"כ. ויש להבין הקשר בין פרי חג הסוכות לנרות חנוכה.

ונראה דמבואר ברוקח (סימן רכה) סמך שמן נרות לסוכות (ויקרא כד), מה סוכות שמונה ימים אף חנוכה שמונה ימים ע"כ. ונראה דהסמיכות בא ללמד, לא רק לאסמכתא על יומין דחנוכה שסמוכה אחר סוכות, אלא ללמד גם על מספר הימים, דהרי הנס לא היה אלא שבעה ימים, ואף על פי כן יקבעו שמונה ימים משום ספיקא דיומא, וימיה שוין כימי חג הסוכות.

ולכאורה הרי חנוכה הוה רק דרבנן, ולמה יחמירו גם בספיקא דיומא. וצריכין לומר דעיקרו דאורייתא דיש להודות על הצלה ממות לחיים. והגם דקבעו שמונה ימים על הנס דנרות, מכל מקום גם זהו ממות לחיים וכנ"ל, שעל ידי ההדלקה בבית ה' הכניעו את האויבים, ונשלמה ניצוח המלחמה. ודבר זה שעבודת בית אלקינו מכניע האומות, אנו רואים בפרי חגג שמשפרם שבעים, כנגד שבעים האומות, שמתמעטין והולכין (רש"י במדבר כ"ט-יח). ולכן כאשר אנו מדליקין שמונה ימים על הנס דנרות, שלא תקשה מנא להו לחז"ל לתקן זכר על נס פרטי של נרות, ולא עוד אלא להחמיר בה גם משום ספיקא דיומא, שידליקו שמונה ימים. על כן סבירא להו לבית שמאי דפוחת והולך כנגד פרי חגג, שמתמעטין והולכין להכניע האומות, וכמו כן היו פועלים הדלקת הנרות בבית ה', ואם כן הוה הצלה ממות לחיים, ועיקרו מן התורה, ושפיר מדליקין שמונה ימים. ■